

MALMÖ HÖGSKOLA

Malmö Högskola
Lärarytildningen
Särskild lärarytildning - SÄL III:2

Examensarbete

15 högskolepoäng

Vad är poängen med jämställdhet?

Arbetar lärare med jämställdhet i Samhällskunskap A för
Estet- och Medieprogrammet?

What's the point of gender equality?

Do teachers' work with gender equality at the Estet- and Medieprogrammet?

Sara Svanberg

Allmänt utbildningsområde 90p
2008-06-12

Handledare. Torsten Janson
Examinator: Lena Lang

Vad är poängen med jämställdhet?

Arbetar lärare med jämställdhet i Samhällskunskap A för

Estet- och Medieprogrammet?

Av Sara Svanberg

Abstract

Föreliggande arbete har haft som avsikt att undersöka på vilket sätt begreppet jämställdhet mellan kvinnor och män får för genomslag i undervisningen i Samhällskunskap A i gymnasieskolan. Jag har intervjuat fyra lärare som undervisar i ämnet på Estet- respektive Medieprogrammet. Elever som studerar på dessa program förbereds för ett arbete i det s.k offentliga rummet i yrken som skådespelare, dansare, konstnärer, journalister, författare o.dyl. Under studietiden men framför allt när de kommer ut i arbetslivet kommer människor att kunna ta del av deras verk.

Avsikten har varit att undersöka hur lärare uppfattar, tänker och förbereder eleverna inför samhällslivet kring jämställdhet mellan kvinnor och män. Undersökningen handlar också om jämställdhet diskuteras i samband med den konst som eleven studerar. Jag har genomfört fyra kvalitativa intervjuer. Det har visat sig att det fortfarande inte är självklart att undervisa om jämställdhet trots att det i styrdokumentet för skolan finns inskrivet som en värdegrund.

Det jag kommit fram till är att jämställdhet upplevs fortfarande som ett ämne som det är besvärligt att hantera. Orsakerna kan vara att man själv inte vet vad man tycker, det brister i kunskap eller att det inte känns angeläget.

Sökord: Connell, Estetprogrammet, Genus, Jämställdhet, Medieprogrammet, Samhällskunskap, Värdegrund

Innehåll

1 INLEDNING	7
1.1 Varför jämställdhet, varför genus?	7
1.2 Jämställdhet enligt kursplanen Samhällskunskap A	8
1.3 Syfte och frågeställning	10
1.4 Frågeställningar	10
2 KUNSKAPSBAKGRUND	11
2.1 Värdegrunden	11
2.2 Jämställdhet, genus och skola	12
2.4 Jämställdhet och pedagogik	14
2.5 Jämställdhet och didaktik	14
2.6 Genus – strukturer, mönster och normer	15
2.7 Maktrelationen	16
2.8 Produktionsrelationer	17
2.9 Känslomässiga relationer	18
2.10 Symboliska relationer.	19
3. METOD	21
3.1 Metodval	21
3.2 Genomförande	21
3.3 Redovisning av resultat	23
3.4 Intervjufrågor	23
3.5 Intervjupersoner	24
3.6 Bortfall	25
4 RESULTAT	27
4.1 Sammanfattning av intervju av lärare	27
4.2.1 Fredrik En manlig lärare som undervisat sedan 2003	27
4.2.2 Emma En kvinnlig lärare intervju per telefon. Undervisat sedan 1972	29
4.2.3 Margareta En kvinnlig lärare som undervisat sedan 2004	30
4.2.4 Johanna En kvinnlig lärare som undervisat sedan 1988	32
5. ANALYS/DISKUSSION	35
5.1 Bearbetning av materialet	35
5.1.1 Hur uppfattar och förbereder lärare eleverna inför samhällslivet kring jämställdhet mellan kvinnor och män som står i Lpf 94 i Samhällskunskap A?	35

5.1.2 Vad får begreppet jämställdhet mellan kvinnor och män för genomslag i undervisningen i Samhällskunskap A, vad det gäller val av ämnesområden, diskussioner och analyser för elever som förbereds för det offentliga rummet.	37
5.1.3 Arbetar lärare medvetet med genus i Samhällskunskap A? Är det något som på ett självklarsätt genomsyrar arbetet?	38
5.2 Reflektion över poängen med jämställdhet	40
5.3 Förslag på fortsatt forskning	43
Litteraturförteckning	45
Bilaga 1 Förfrågan skickad via mail till intervjupersoner	47
Bilaga 2 Kursinformation för skolan. Samhällskunskap	48
Bilaga 3 Intervjufrågor till samhällskunskapslärare	53

1 INLEDNING

Följande kapitel handlar om varför undervisning om jämställdhet är en angelägenhet. Samt hur kursplanen för Samhällskunskap på gymnasiet ger utrymme för undervisning om jämställdhet. Kapitlet avslutas med syfte och problemformulering.

1.1 Varför jämställdhet, varför genus?

Min undersökning prövar i vilken mån gymnasielärare tar in jämställdhet i undervisningen i kärnämnet Samhällskunskap A för elever som studerar på Estetiska- eller Medieprogrammet. Ämnet syftar till att eleven ska bli medveten om hur vårt samhälle är uppbyggt.

Vi har fortfarande ganska långt till jämställdhet inom den kulturella sektionen. Som det ser ut idag är det fortfarande övervägande historier där män gestaltas som de handlingskraftiga och aktiva människorna och kvinnor är passiva och uppoffrande till mannen tjänst. I massmedia är det fortfarande till stor del den västerländska medelsålders mannen som står i fokus. Gång på gång så reproduceras könsrollerna på landets scener, konsthallar och konserthus, mer eller mindre medvetet (*akt - Teaterförbundets tidskrift* Boman, Nr 1-2008). Det är undantag att det är kvinnliga regissörer, författare, musiker, dirigenter, konstnärer som får ta del av det offentliga rummet (*akt - Teaterförbundets tidskrift* Istemo, Nr 1-2008). Därför ser jag det som att samhällskunskapen är en unik möjlighet att undervisa om jämställdhet– så att kvinnor och män kan ges samma möjligheter inom sina livsområden. Eleverna kan utifrån Samhällskunskap A hitta uppslag till att spegla sin samtid, historia och framtid, oavsett om eleverna väljer att bli journalister, skådespelare, dansare, konstnärer eller artister. Att förstå strukturer, normer och värderingar leder till mer medvetna val och ett ansvar för det som visas på den offentliga scenen.

De elever jag undervisar går på Estetiska programmet för teater och dans. Utbildningen är studieförberedande men inom karaktärsämnena förbereds eleverna för ett liv där allmänheten ska ta del av deras arbete, ett arbetsliv inom det offentliga rummet. Det är dessa elever som kommer att skriva och spela nya pjäser, kanske kommer de att göra radio eller tv-program, skapa ett konstverk för en offentlig plats eller underhålla oss som artister. På ett eller annat sätt kommer de att kunna påverka samhället genom sin medieform eller konststart. Oavsett om man har en avsikt med att diskutera något eller inte med sina konstnärliga val så påverkar man andra människor. En sångerska eller sångare väljer inte kläder enbart för att de är snygga de

signalerar också något. Journalisten kan avgöra vems prestationer som får mest fokus och på vilket sätt. Producenter väljer vilka pjäser som Riksteatern väljer att skicka på turné – är det av manliga eller kvinnliga författare, vad handlar pjäserna om och hur kan det påverka den aktuella samhällsdebatten, vems historier ska berättas?

Det är svårt att i vardagen se könsstrukturer och det mönster som vi följer. Det handlar om beteenden och mönster som begränsar våra livsutrymmen, oavsett om vi är kvinna eller man. Dessa mönster är inte uppkomna av en slump utan det beror på vad samhället sätter för ramar, vilka traditioner vi lever i och normer som sätter gränser för det som är acceptabelt och normalt. Kanske är existerande normer inte alltid negativa, men för att kunna bedöma det så måste vi bli medvetna om vad det är som styr vårt beteende (*Jämställdhet – en del av skolans värdegrund* av Maria Hedlin 2006, s27).

Jämställdhet angår oss alla. En del av oss lever jämställt och en del av oss gör det inte.

Vi föds till män och kvinnor och enligt genusteorin socialiseras individen in i mönster att bli maskulina eller feminina. Genus är någonting som skapas i det sociala livet – det är inget som funnits från ”början” eller skapats biologiskt. Genus bildas på olika sätt i olika samhällsgrupper i olika sammanhang. Genusmönster ser olika ut i familjer, inom yrkeslivet och inom skolan. (*Om Genus* av Connell, 2002 ss 75 ff.)

1.2 Jämställdhet enligt kursplanen Samhällskunskap A

Jag valde Samhällskunskap A eftersom eleverna på Estet- och Medieprogrammet läser kursen som ett kärnämne på 100p. Undervisningen grundar sig på de demokratiska värderingarna som finns i vårt samhälle och deras uppgift är att ta upp aktuella samhällsfrågor. Ämnet samhällskunskap ger en viktig inblick i hur samhället fungerar för en elev som ska agera i det offentliga rummet. Därför är det relevant att ta reda på om och hur lärare integrerar jämställdhet och programinriktningen. Dessa lärare har, som jag, ser det en unik möjlighet att föra in jämställdhet som samhällsfråga.

Det kursiva i följande stycke är hämtat från Skolverkets hemsida för kurssystemet för skolan, Gymnasial utbildning, ang Samhällskunskap. Hela ämnes- och kursbeskrivning finns som bilaga 2 (Skolverket, 2008-02-23).

I ämnesbeskrivningen för Samhällskunskap står det att ett av ämnets syfte är att ”... att med demokratin som värdegrund fördjupa elevernas kunskaper om nutida samhällsförhållanden och samhällsfrågor.” En ständigt aktuell nutida av regeringen prioriterad samhällsfråga är jämställdhet. För att ge eleverna ”... ökade förutsättningar att aktivt delta i samhällslivet...” och kunna ”... hantera förändringar i samhället.” (Skolverket, 2008-02-23) krävs det ett starkt medvetande om genus och hur maktstrukturer är uppbyggda.

Ämnet samhällskunskap ska bidra med att ”... utveckla ett kritiskt förhållningssätt ” (Skolverket, 2008-02-23) till det stora och snabba informationsflöde som finns i dagens samhälle. Offentliga områden som kultur och media har ett stort ansvar att förmedla och analysera informationsflödet. Därför är det viktigt att elever som förbereds för det offentliga rummet också har verktyget genus med sig när de lämnar gymnasiet.

I avsnittet ”Mål att sträva mot” finns det inskrivet ”... att eleven ska kunna kritiskt granska samhällsförhållanden samt sin förmåga att kunna se konsekvenser av olika handlingsalternativ för sig själv och för samhället” (Skolverket, 2008-02-23). Ett sätt att granska samhällsförhållandena kritiskt är att se och diskutera jämställdhet ur ett genusperspektiv. Målet med jämställdhet är att män och kvinnor i en framtid ska ha samma möjligheter, skyldigheter och rättigheter. För att nå dit så måste eleven bli rustad med kunskap om de olika livsvillkoren som i killar och tjejer idag har (Hedlin, 2006, s. 12). För att kunna se de konsekvenser av olika handlingsalternativ en elev står inför i framtiden så är kunskap om jämställdhet förutsättning för att kunna göra medvetna val.

Under rubriken Ämnets karaktär och uppbyggnad står att läsa

Samhällskunskap är ett aktualitetsämne, men innefattar också det nutida samhällets historia. En naturlig utgångspunkt vid val av studieobjekt skall vara samhällsfrågor. Härigenom skapas en förståelse för samhällets föränderlighet samtidigt som historiska tillbakablickar och framtidsvisioner bidrar till att bredda elevernas förståelse och analysförmåga. Genom att dessa samhällsfrågor skall väljas i samråd mellan lärare och elever övas eleverna i ett demokratiskt arbets- och förhållningssätt (Skolverket, 2008-02-23).

Det finns möjlighet att analysera och belysa jämställdhet utifrån ett historiskt perspektiv. En genusanalys ger utrymme för att hitta andra berättelser och få fler nyanser. Jämställdhet är inte enbart en kvinnofråga. Det är lika angeläget för båda könen. Kvinnors och mäns

handlingsutrymmen och livsutrymmen begränsas p g a normer och strukturer. För att kunna se konsekvenser av olika handlingsalternativ så är det en förutsättning att killar och tjejer blir medvetna om de normer och strukturer som finns historiskt förankrade i vårt samhällsliv.

Ämnet är uppdelat i A, B och C kurs. Det är enbart Samhällskunskap A som är en kärnämneskurs på 100p för Estet och Mediaelever. I kursbeskrivningen står att Samhällskunskap A ska ”...*fördjupa elevernas kunskaper om och förståelse för samhället och dess historia genom studier av olika samhällsfrågor.*” Vidare står det ”*Kursen skall anknyta till elevens studieinriktning och möjligheterna till samverkan med andra ämnen och kurser bör tillvaratas för att nå programmets mål*” (Skolverket, 2008-02-23). Ämnes- och kursbeskrivningen ger utrymme för att studera jämställdhet som enskild samhällsfråga men också en fråga som kan påverka flera olika delar av vårt samhälle såsom politik, lag och rätt, massmedia och kultur.

1.3 Syfte och frågeställning

Syftet är att genom kvalitativa intervjuer undersöka hur lärare i Samhällskunskap A uppfattar och förbereder eleverna inför samhällslivet kring jämställdhet mellan kvinnor och män med utgångspunkt i Lpf 94.

1.4 Frågeställningar

Jag ska i min undersökning försöka svara på följande frågeställningar:

- Hur uppfattar och förbereder lärare eleverna inför samhällslivet kring jämställdhet mellan kvinnor och män som står i Lpf 94 i Samhällskunskap A?
- Vad får begreppet jämställdhet mellan kvinnor och män för genomslag i undervisningen i Samhällskunskap A, vad det gäller val av ämnesområden, diskussioner och analyser för elever som förbereds för det offentliga rummet.
- Arbetar lärare medvetet med genus i Samhällskunskap A? Är det något som på ett självklartsätt genomsyrar arbetet?

2 KUNSKAPSBAKGRUND

Kapitlet beskriver vad värdegrunden är och hur den kopplar till jämställdhet och hur man arbetar med jämställdhet och genus i skolan. Det beskriver att genus är en av flera olika vetenskapliga begrepp som förklarar jämställdhet. I kapitlet finns också en beskrivning på Jämställdhet och pedagogik samt didaktik. Det finns ett avsnitt som beskriver genusteorin. En stor del av kapitlet ägnas åt R. W Connells beskrivning av genusstrukturer i det moderna samhället utifrån makt, produktion, känslomässiga och symboliska relationer.

2.1 Värdegrunden

Alla formella hinder för att arbeta jämställt mellan kvinnor och män inom den svenska skolan är borta skriver Maria Hedlin i sin bok *Jämställdhet – en del av skolans värdegrund* (2006 s.12). Redan för 46 år sedan skrevs det in i Lgr 62 att ”skolan ska förstärka demokratiska principer och tolerans, samverkan och likaberättigande mellan kön, nationer och folkgrupper” (Hedlin, 2006, s. 12). I läroplanen från 1994 står att skolans värdegrund är att förmedla och gestalta ”jämställdhet mellan kvinnor och män.” För att uppfylla läroplanen - jämställdhet mellan kvinnor och män, bör skolan förmedla att på alla livets väsentliga områden ska kvinnor och män ha samma möjligheter, skyldigheter och rättigheter. De väsentliga områdena är ekonomi och arbetsliv, hem och familj, fritid och politik (Hedlin, 2006, s. 12).

I Läroplanens första kapitel står det att:

1 Skolans värdegrund och uppgifter

1:1 GRUNDLÄGGANDE VÄRDEN

Det offentliga skolväsendet vilar på demokratins grund. Skollagen (1985:1100) slår fast att verksamheten i skolan skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och att var och en som verkar inom skolan skall främja aktningen för varje människas egenvärde och respekten för vår gemensamma miljö (1 kap.2 och 9 §§).

Skolan har en viktig uppgift när det gäller att förmedla och hos eleverna förankra de värden som vårt samhällsliv vilar på. Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan

kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta...
(Utbildningsdepartementet, 1994, s. 3.)

Värdegrunden kom i en tid då världen började globaliseras. Vi får ett mångkulturellt samhälle vilket också ställer krav på att demokratin. Lpf 94 är ett politiskt dokument där det står på vilket sätt skolan ska främja det mångkulturella samhället och då är en del av den uppgiften jämställdhet mellan kvinna och man. Läroplanen är en förordning till skillnad från en lag. Skillnaden är att om en lag bryts utgår ett straff men det gäller inte en förordning. En förordning är till för att följas men den inte följs utgår inget straff. (*Om lagar*. Hämtat från Lagrummet.se: <http://www.lagrummet.se/lar-dig-mer/faq/Om-lagar/#470> den 11 05 2008). Läroplanen är en prioritering som skolans ska göra men inte styra verksamheten.

Värdegrunden är något positivt och gott som vårt samhälle vilar på. Värdegrunden står för människans lika värde – dvs. oavsett etniskt ursprung, sociala förhållanden, sexuell läggning eller kön ska alla människor ha lika värde. Detta kan alla – nästan alla skriva under på. Värdegrunden kan tolkas och diskuteras i vilket ämne som helst och diskussionen handlar om hur vi förhåller oss till varandra (*Värdegrunden - finns den?* Orlenius, 2001 Upplaga 1:3, ss. 16-18). Värdegrunden är ett statligt styrdokument som ska tolkas på lokal nivå. Tolkningen kan ställa till bekymmer eftersom värdegrunden är så brett formulerat. Enligt Orlenius ska målen i Läroplanen vara prioriteringar men inte styra verksamheten (Orlenius, 2001 Upplaga 1:3, s. 33).

2.2 Jämställdhet, genus och skola

Jämställdhet är ett politiskt begrepp som uppkommit i Sverige. Jämställdhet, förklarar Susanne Johansson i sin bok *Genusstrukturer och lokala välfärdsmodeller. Fyra kommuner möter omvandlingen av offentliga sektorn 2000*) syftar till att män och kvinnor ska ha samma möjligheter på områden som handlar om ekonomi, arbete, samhällinflytande och företagande (Johansson, 2000, s 78-85). Under det senaste 30 åren har regeringspolitik och lagstiftningen bistått jämställdhetsarbetet. Trots det är det inte förrän på senare tid som jämställdhetsarbetet fokuserats på skolan och barnomsorgen. Inom skolan har jämställdhetsarbetet under en lång tid varit en ideologisk fråga d v s hur man fördelar makten och resurserna. Makten kan handla om talutrymme för elever men också lärare, hur kvinnliga och manliga lärare upplevs av elever, hur fördelning av ledande poster inom skolan är tilldelade, vem undervisar i vilka

ämnen, könsfördelning på yrkesprogram. Resurser är vilka ämnen och vem som får mest respektive minst medel skriver Ingegerd Tallberg Broman i *Pedagogiskt arbete och kön*, 2002, s. 165 ff. Tallberg Broman fortsätter att skriva att skolan är en bidragande orsak till att samhället fortfarande inte är jämställt eftersom skolan reproducerar gamla könsmönster och könsmaktsordningar som hindrar elevernas utvecklingsmönster (Tallberg Broman, 2002, s. 16).

Jämställdhetsarbetet inom skolan handlar om att vidga vyer och möjligheter för eleverna. Det är svårt att se och förstå vilka mönster som det är som styr oss och hur dessa kan begränsa oss i handlingar och tänkandet. Jämställdhet kan verka hotande för en del människor som uppfattar att det handlar om att göra om någonting för att utöka möjligheter till förändring menar Franck i *Domens eller hjärtats etik? Moral och människosyn i skolans värld*, 2003, s. 121.

2.3 Genus en av flera teorier

Genus är ett av flera vetenskapliga begrepp som förklarar jämställdhet. Feministiskt perspektiv som socialistisk feminism är ett annat exempel på hur jämställdhet kan förklaras. Den forskningen anser att kvinnliga och manliga egenskaper är av biologisk natur. Te x att veta vad som är fram och bak på en blöja sitter i generna. Deras mål är att upphöja kvinnliga egenskaper så att de beyder lika mycket som manliga egenskaper (Johansson, 2000, s 78-85). Jag kommer att utgå från genusteorin. Genusteorin kartlägger maktförhållanden mellan kvinnor och män. Den vetenskapliga forskningen visar på hur vi formas till kvinnor och män genom sociala och kulturella sammanhang. Genusteorin visar på att det som anses kvinnligt och manligt förändras över tid (Johansson, 2000 s 78-85).

Bettina Berg menar i *Genuspraktika för lärare* (2006, s. 9) att genusvetenskap lyfter frågan från köksbordet ut till samhället som helhet. Vetenskapen presenterar ett ovanifrån perspektiv som visar på strukturer som visar på mönster och system som finns i vår tillvaro. Ofta är det privata perspektivet på jämställdhet som hindrar ett arbete för jämställdhet. Resonemanget *vi är jämställda hemma* kan göra att arbetet avstannar eller att engagemanget inte infinner sig. Därför är det viktigt att titta på och lära sig hur strukturer och aktörsagerandet påverkar jämställdhet. Inom vetenskapen skiljer man mellan struktur och aktör. En aktör – ser ur sitt eget privata högst personliga perspektiv. Men ser man ur ett strukturperspektiv ser man på saker utifrån/uppifrån och först då blir mönster och system i tillvaron tydliga (Berg, 2006, s.

9). Vetenskapen presenterar ett ovanifrån perspektiv som visar på strukturer som visar på mönster och system som finns i vår tillvaro. ”*Det handlar om viljan att komma bort ifrån föreställningen om kön. Inte fördelar för det ena eller andra könet*” (Berg, 2006, s. 23).

2.4 Jämställdhet och pedagogik

Fokus på jämställdhetsarbetet i skolan har gått från en ideologisk fråga till en pedagogisk fråga och de statliga styrdokumenterna d.v.s. skollagen, läroplanerna och flertalet av kursplaner. Det pedagogiska ansvaret innebär att varje pedagog och lärare har till sitt ansvar att se till att kunna hantera detta område ”*Pedagogen måste utbilda för framtiden, både av rättvise skäl och p.g.a. samhällets krav*” (Tallberg Broman, 2002, s. 169). Sedan jämställdhet blivit inskrivet i värdegrunden är det pedagogens skyldighet att ta med den i undervisning. Jag vill här betona att jämställdhetsfrågan gäller alla inom skolan men i min uppsats har jag valt att enbart se på hur samhällskunskapslärare tänker kring värdegrunden.

I skolans värld har perspektivet tagit steget in i styrdokument och målskrivningar. Förändringen kan skildras så att man omvandlat en ideologisk fråga till att bli en pedagogisk fråga. Därmed ställs direkta krav på läraren och pedagogen att ta hänsyn till könsperspektivet i uppläggning och genomförande i sitt arbete. Detta förutsätter en god kunskap om området och förmåga att översätta mål i handlande (Tallberg Broman, 2002, s. 16).

De flesta lärare är medvetna om hur man pedagogiskt ska förhålla sig till eleven. Lärare är noggranna med att ge talutrymme till både killar och tjejer, att inte använda tjejer till att lugna ner killar. Det svårare med ämnesinnehållet i kurserna. Valen av ämnesområden och sätt att forska runt ett ämne släpper fortfarande inte in jämställdhet som en punkt utan undervisning och sätt att forska är fortfarande normativt (Tallberg Broman, 2002, s. 22).

2.5 Jämställdhet och didaktik

Jämställdhet är alltså den värdegrund som politiker – enhetligt över partigränser beslutat att skolan ska förmedla. Hur ska det då göras? Den stora svårigheten med jämställdhet idag är hur vi ska få det att angå både killar och tjejer, män och kvinnor. Ett didaktiskt förhållningssätt till jämställdhet kräver att pedagogen har kunskaper i vad könsmonster, maktordningar, skillnaden mellan olika genusteorier och hur vår biologi påverkar innebär. Först då vet pedagogen vad, varför och hur det ska läras ut. Ett sätt att börja är att källgranska material med hjälp av genusteorin.

2.6 Genus – strukturer, mönster och normer

Genus kommer från engelskans *gender* och betyder kön, genus och utifrån sociala och kulturella sammanhang. När man säger att könet är konstruerat betyder det enligt genusforskningen idag att likheter och skillnader som vi idémässigt tror oss finna mellan könen bara är påhittade. Huvudfrågan i jämställdhet är vilka positioner och vilka förhållanden som kvinnor och män intar gentemot varandra (Berg, 2006, s. 12).

Struktur är inte något som uppkommer ur en slump utan det är något som upprepas i ett mönster. Sociala handlingar uppkommer inte slumpmässigt utan de har överförts från generation till generation. Inom social teori kallas förhållningssätt mellan människor för struktur. Dessa strukturer är något som är varaktigt alltså inget slumpmässigt. Genusrelationers strukturer hålls vid liv av de människor som befinner sig i den aktuella organisationen. Kan en struktur skapas så kan den också tas bort eller förändras (Connell, 2002, ss. 75-78).

Den maskulina normen säger att en man ska ha styrka, vara kroppsligt välbyggd, lång tapper och självsäker och att han också är förnuftig, att han fostrar, är aktiv, djärv och säker. Kvinnlig norm är känsla, omsorg, svaghet, passivitet, försiktig och osäker (Berg, 2006, s. 10). För kvinnan ska utseendet vara viktigt, t.ex. vilket i västvärlden betyder att du ska vara så smal som möjligt – gärna på gränsen till självsvalt men i andra främmande kulturer så är det positivt att vara tjock. På så sätt är kvinnligt och manligt en social konstruktion (Orlenius, 2001 Upplaga 1:3, s. 153). *”Maskulinitet och femininitet är ett ”projekt”, för att använda en term som föreslagits av filosofen Jean-Paul Sartre (1968)”* (Connell, 2002, s. 109). Inom gruppen kvinnor och gruppen män finns det större könsskillnader än mellan grupperna. Under uppväxtiden går pojkar och flickor in och ut som ett sökande i maskulinitet och femininitet. Puberteten är inte enbart av biologisk natur utan också en del i en socialiseringsprocess. Connell beskriver att när tiden för att vara pojke och övergången till att bli man biologiskt är när snoppen växt ut och pubeshåret börjar synas förknippas det med maskulinitet. Socialiseringen av könsmönster blir tydlig är när killar, för det handlar om flest killar, kör bil allt för fort och förknippar detta med att vara man och maskulinitet. Resultatet är att fler unga män dör i trafiken än unga kvinnor. Flickor som ska upprätthålla sin heterosexuella attraktionskraft tar till banting och hamnar därför lätt i anorexi för en mindre del hamnar i livshotande anorexi. Det kan alltså få förödande konsekvenser om man enbart ser att

handlingar som sker under uppväxt och pubertet enbart skulle vara biologisk utveckling. Det som skolan kan förmedla är att göra eleverna medvetna om hur och varför man går igenom dessa genuspraktiker. Alltså hur genusrelationer och könsmönster kommer till och fungerar i arbets- och privatliv (Connell, 2002, s. 107).

Vi tror oss leva i ett samhälle som är jämställt men runt omkring oss reproduceras vi in i strukturer som leder till orättvisor och fördömanden. Skolan är ett exempel, teater, dans, musik och media är andra exempel som ständigt reproducerar normativa könsmönster. Connell beskriver genusstrukturer i det moderna samhället utifrån fyra olika relationer. Dessa relationer verkar inte var för sig utan gör det tillsammans hela tiden. När dessa relationer blir tydliga och förståeliga så kan man lyfta diskussionen om genus från en privat åsikt till en teori som man kan använda i klassrummet. De fyra relationerna visar var och en för sig hur genus blir uppbyggd men hela tiden finns alla fyra i olika situationer hela tiden i vardagen. I följande avsnitt beskrivs de fyra relationerna som påverkar hur vi förhåller oss till jämställdhet. Att dela upp genussystemet i dessa fyra relationer visar på det komplicerade med att arbeta med jämställdhet.

2.7 Maktrelationen

Connell beskriver tre dimensioner av makt. En del är den sexuella makten. När det gäller sexuella trakasserier eller våldtäkt så är det i de allra flesta fall kvinnor som blir utsatta. Om brottet blir anmält och tas upp finns det fortfarande en tendens till att offrets privatliv och handlande granskas och inte förövarens enligt Connell.

De senaste tvåhundra åren så har kvinnor kämpat i det offentliga rummet för rättigheter i den privata sfären som rätten till sin egen sexualitet, rätten till att inte bli slagen. Trots det är kvinnor fortfarande till stor del underordnad mannen i både hemmet och ute på arbetsplatser. Kvinnan tar dock mer och mer kontroll över den intima sfären - sexualitet och familj. Homosexualitet har varit ett starkt hot mot framförallt gruppen män. På 70-talet drog man paralleller med kvinnoförtrycket och de homosexuella. Homosexualitet var ett hot som man var tvungen att kriminalisera. Det finns det spår av än idag. Är en människa homosexuell är den människan inte "riktig", oavsett om det gäller en kvinna eller en man. Det här är alltså en grupp som förtycker en annan grupp och det är en viktig del i genusstrukturen att kunna se och belysa den. Förtyck - att inte bli tilldelad de förmåner, löner, rättigheter och skyldigheter p.g.a. att man bryter den heterosexuella manliga normen (Connell, 2002, ss. 81-84).

En annan dimension av makten är organiserad institutionaliserade makten, makten på arbetsplatsen. Det är beroende på vilken struktur som finns på en arbetsplats som avgör vem som har makt - om arbetsplatsen av tradition befolkas av män så är det också värden som av tradition gynnar män som dominerar och tvärtom på arbetsplatser som domineras av kvinnor. Kvinnan har kommit in på den manliga arenan arbetsmarknaden. Men att kvinnor ska ha lika rätt till arbete och lön och lika rätt till en karriär är alltså fortfarande ämnen till förändring. Maktstrukturer föder motstånd. Exempel på motstånd inom maktrelationer i samhället är t ex kravet på kvinnlig rösträtt som blev en verklighet och en självklarhet (Connell, 2002, ss. 81-84).

Den tredje dimensionen av makt är den diskursiva makten som är en form av makt som är svår att ta på. Det handlar om vårt sätt att tala, skriva och skapa oss föreställningar. Föreställningar som skapas i massmedia, läroböcker, film, teater och som påverkar och reproducerar en mans- och kvinnobild som kan skada stället för att stärka. Det finns inget som tvingar människor till att nå upp till det kvinno- och mansideal som pumpas ut av modevärlden, sportvärlden, musikvärlden och kulturvärlden. Dessa ideal orsakar, trots att inget tvång finns, en jakt som kan sluta i döden (Connell, 2002, ss. 81-84).

2.8 Produktionsrelationer

Yrken är genusrelaterade. Vissa yrken kan ändra genusinriktning över tid. Connell tar kontorist som exempel och förklarar det på följande vis. Från början var det män som arbetade som kontorister men när skrivmaskinen blev aktuell så blev yrket dominerat av kvinnor. När utvecklingen kom till datorer blev detta administrativa arbete till större delen återigen en manlig sysselsättning. Vad det gäller val av yrken så kan man fortfarande se att majoriteten av kvinnor väljer omsorg och kultur och män teknik och data. Detta avspeglar sig också i utbildningssystemet – det blir en klyfta och genusstrukturen blir tydlig. För att få in kvinnor på manliga yrken och vice versa så krävs det en ändring av synen på genus, sättet att förhålla sig till varandra, sättet att tala, värdera varandras kunskap måste brytas – förändras. Ännu idag finns det många arbeten som är genusrelaterade. Kvinnor väljer yrkesområden inom vård och kultur men de som innehar de högsta posterna är män. Under några år har det gjorts försök att få fler tjejer till tekniska program men det har inte lyckats särskilt bra. Fortfarande är det flest pojkar som väljer de tekniska ämnena. Orsaken är att det råder en typisk manlig jargong och attityd som inte släpper in tjejer i den miljön om inte tjejerna tar på

sig samma ytterrock. Detta stänger också ute killar som inte har den *"hårda men hjärtliga"* tilltalet. (Hedlin, 2006, ss. 70-71).

De globala storföretagen producerar genusspecifika varor. Och det är möjligt eftersom inom storföretagen finns en struktur som bejakar genusmönster. Produkter tillverkas och används och säljs på ett genusstrukturerat sätt. Detta är mycket tydligt inom klädbranschen och leksaksbranschen. Trots att företagen har både kvinnor och män som producerar samma varor så är fördelningen av löner, förmåner, karriärmöjligheter och till vem som ett företag går i arv till mannens fördel. Fortfarande är det mannen som innehar de flesta chefspositionen och har de flesta fördelarna vilket framgår av statistisk ifråns SCB.(http://www.scb.se/templates/tableOrChart_167012.asp)

Det finns också en uppdelning mellan hemarbete och yrkesarbete. Oavsett om hemarbetet skulle övervägande skötas av män så anses det som en kvinnlig domän liksom yrkeslivet anses som en manlig domän. Detta avspeglar sig i löner. Till stor del så har mannen högre lön än kvinnor. En av orsakerna till det är enligt Connell är att hemarbetet som förknippas med en kvinnoyssla i västvärlden belönas med gåvor och detta avspelar sig i lägre löner rent generellt för kvinnor i arbetslivet (Connell, 2002, ss. 84-86).

2.9 Känslomässiga relationer

Hur vi ska känna och uppleva är en social konstruktion. Vi lär oss hur vi ska känna i olika sammanhang. De inlärdade känslorna kan bidra till att kvinnor och män begränsas i sina livsutrymmen. Vi lär oss känslomässiga relationer genom familjelivet som i sin tur blir genusbaserat. Barn lär sig snabbt hur mamma och pappa reagerar och hanterar olika situationer och sedan reproducerar barnen handlingar och känslor. Vi lär oss om vilka sorters kroppar som sexuellt attraherar oss. Andra källor för inläring av känslor är filmer, dans, böcker, musik, teater, nyheter m.m.(Connell, 2002, ss. 86-89).

I västvärlden är äktenskap numera ett känslomässigt arrangemang. Förr i tiden var det föräldrar som utsåg en partner åt sitt barn. Idag är det romantik och kärlek som avgör ett giftermål. Känslomässiga relationer kan förändras över tid. Det är idag mer legitimt att vara homosexuell. Kvinnor får ta initiativ men det råder fortfarande en *"dubbelmoral"* i hur mycket killar och tjejer får ta för sig sexuellt (Connell, 2002, ss. 86-89).

Yrken kan också vara känslomässigt relaterade. Det kan hävdas att kvinnor är mer lämpade än män för vissa yrken – speciellt yrken som kräver omsorg och vård. Medan män anses vara mer lämpade för yrken som kräver aggressivitet, styrka och beslutsamhet (Connell, 2002, ss. 86-89).

Connell skriver att det har skett en förändring i synen på jämställdhet. Han menar att för hundra år sedan var det de som kämpade för jämställdhet mellan kvinnor och män som fick försvara sig varför det skulle vara jämställt. Idag är det tvärtom de som är emot jämställdhet som måste försvara sig (Connell, 2002, ss. 86-89).

2.10 Symboliska relationer.

Kvinna och man – två ord som talar om hur ”riktiga” individer ska vara. Så fort vi föds sätts processen i gång till att göras till kvinna eller man. Vi tillförs olika sociala och kulturella förväntningar och lär oss snabbt vad som anses kvinnligt och vad som anses manligt. Vi blir kategorin kvinna och kategorin man. När den tilldelade rollen inte känns bekväm eller om en person blir kär i någon av samma kön så finns risken att bli utesluten ur det normativa samhället. Människor som söker en annan identitet än vad den sociala och kulturella uppfostran gett löper en stor risk att bli frihetsberövade genom kränkningar som är tillåtna av ett samhälle (institutioner, arbetsplatser, enskilda medborgare) som är formad utifrån en dikotomi mellan kvinnor och män (Franck, 2003, s. 120).

När vi säger ordet kvinna och ordet man fylls vi av associationer och betydelser av dessa ord. Vi tolkar dessa ord på många olika sätt och detta inte enbart ur en biologisk vinkel utan det är tätt förknippad med social, kulturell uppväxt och sammanhang.

Det finns genussymboler i språket som syftar till att både förminska och förhärlika. Ett symboliskt uttryck som används flitigt i idrottsliga sammanhang som utförs av män är ”ni spelar som kärringar” Det betyder inte som Connell skriver att männen nu kan föda barn. Genussymboler finns i allt – mode, parfym, konst, sport i gester och rum och arkitektur. Vi kan bedöma en människa utifrån vilka gester hon/han gör.

Kläder som genussymbol kan också bli ett verktyg i kampen om att få plats. Ett avståndstagande. Connell tar ett par vida dambyxor ”bloomers” som exempel. Dessa användes på 1800-talet av kvinnor som kämpade för kvinnosaken. ”Bloomers” blev

förknippad med kampen för att utvidga kvinnors rättigheter. Byxorna hånades av de personer som inte trodde på kvinnors rättigheter (Connell, 2002, ss. 89-93).

3. METOD

I detta kapitel ger jag en förklaring till varför jag valt att utifrån ett fenomenografiskt perspektiv genomföra och analysera kvalitativa intervjuer. I Kapitlet redovisar jag också hur intervjuerna har genomförts och hur resultatet kommer att redovisas.

3.1 Metodval

Min ambition var att ta reda på hur gymnasielärare som undervisar elever som går på Estet- och Medieprogrammet uppfattar direktiven i Lpf 94 angående jämställdhet mellan kvinnor och män. Jag tänkte mig två samhällskunskapslärare på tre av gymnasierna som finns i mitt närområde.

Jag har valt att använda mig av öppna kvalitativa intervjuer där respondenten beskriver sin uppfattning om jämställdhet utifrån fenomenografiska förtecken som beskrivs i *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning av* Runa Patel och Bo Davidson 2003, s 33. Fenomenologisk fokus är riktat mot att studera uppfattningar i ett visst fenomen. Patel och Davidsson skriver att vi utgår från våra uppfattningar och att dessa avgör hur vi handlar och resonerar. En fenomenografisk undersökning innebär att ta reda på hur, i detta fall samhällskunskapslärare, uppfattar och om de praktiserar fenomenet jämställdhet i klassrummet. Jag valde intervju och inte enkät därför att en kvalitativ studie ger mer djupgående svar och begreppen är svåra att göra övergripande och belysande genom en enkät. En intervjusituation ger möjlighet till att kunna ställa uppföljningsfrågor.

Jag ringde till expeditionen på respektive skola för att få namn samhällskunskapslärare som undervisar på Estet- och Medieprogrammet. Sedan skickade jag ett mail (Bilaga1) som vederbörande lärare fick svara på och därefter bestämdes tid.

3.2 Genomförande

Intervjuerna spelades in på en Mp3.

Jag har utifrån ett ”andra ordningens perspektiv” som Silwa Claesson beskriver i *Spår av teorier i praktiken* (2002 s 33), analyserat intervjuerna. Andra ordningens perspektiv betyder att ta reda på hur en person uppfattar ett fenomen och i detta fall hur lärare uppfattar och förbereder elever om jämställdhet. Därför har jag renskrivit varje intervju för analys. Efter att ha renskrivit intervjuerna kunde jag kartlägga eventuella mönster och jag fick av

frågeställningarna och kunde då se om de förekom likheter eller olikheter i svaren. (Judith Bell *Introduktion till forskningsmetodik* 2000, ss119-129). När jag skrev rent gjorde jag också anteckningar i marginalen som kan ha varit värdefulla för analysen. Efter att ha läst igenom intervjun en första gång gjorde jag en översikt över om jag fått med alla frågor. Det visade sig att under ett samtal blir det ofta att frågorna ställs i en annan ordning än vad som bestämts. En del frågor besvaras utan att de blir ställda. Efter det gjorde jag en sammanfattning av intervjun. Sedan har jämfört sammanfattningarna för att söka svar på frågesällningarna (Patel, 2003 , s. 118 ff).

Varje person förutom Emma har intervjuats med en MP3-spelare utifrån ett frågeformulär (se bilaga 3). Jag kontaktade Emma både via mail samt två gånger via telefon. Vid andra telefonsamtalet förstod jag att Emma tyckte det var obekvämt att bli intervjuad eftersom hon ansåg att inte hon kunde tillföra något . I undertexten av samtalet förstod jag att Emma inte vilja intervjuas öga mot öga. Telefonintervju fick vara nog. Jag lät det bli som ett samtal. Jag gjorde anteckningar på dokumentet där frågorna är nedskrivna men frågorna blev något sporadiskt ställda. Direkt efter samtalet gjorde jag en sammanfattning av intervjun.

I intervjusituationen har jag försökt att efterlikna ett samtal för att skapa en så avslappnad miljö som möjligt. Intervjupersonerna har också fått välja var intervjun ska genomföras. Fredrik intervjuades på sitt arbetsrum. Emmas intervju skedde över telefon och hon befann sig hemma. Margareta hade valt ett mindre klassrum där hon visste att vi skulle få samtala ostört. P.g.a. bortfall beslöt jag mig för att intervju Johanna, som tidigare under många år undervisat aktuella elever. Intervjun med Johanna skedde i ett rum där vi kunde samtala ostört.

Det var svårt att låta bli och diskutera det som intervjupersonerna tyckte om vissa saker. Jag avstod från diskussion eftersom då skulle den överrenskomna tiden på 45 minuter överstigas. Nu efteråt kan jag se att intervjuerna skulle behöva ha mer tid just för att få diskutera och fråga mer runt ett ämne. Arbetet hade också mått bra av någon mer manlig intervjuperson. En yngre man som just börjat sin bana som lärare. Fredrik är ganska ny i yrket, han har andra yrkeserfarenheter och han kommer från ett annat land. Det hade varit intressant att jämför en yngre man med hans intervju.

3.3 Redovisning av resultat

I sammanfattningen av intervjuerna strävar jag efter att ge varje person en så rättvis redogörelse som möjligt. I kapitel 4 Resultat och i avsnitt 4.1 ges en sammanfattning av varje intervjupersons intervju – var för sig. Sammanfattningen börjar med en beskrivning av lärarens undervisningsidé d v s vad utgångspunkten är i undervisningen. Vidare följer en beskrivning av hur intervjupersonen planerar kursen Samhällskunskap A och slutligen hur värdegrunden jämställdhet förmedlas till eleverna.

I kapitel 5 Analys/Diskussion analyseras frågeställningarna en och en utifrån varje persons resultat. Sedan diskuteras alla fyra i en gemensam diskussion i samband med respektive frågeställning.

Därefter följer en ytterligare en diskussion utifrån Kapitel 2 Kunskapsbakgrunden till intervjuerna och frågeställningarna. Jag delar upp diskussionen i två delar så att läsaren ska kunna se en diskussion kring varje problemformulering plus en sammanfattande diskussion som diskuterar Kunskapsbakgrunden men också förslag på hur arbetet med jämställdhet kan fortsätta.

3.4 Intervjufrågor

Intervjufrågorna finns att läsa i bilaga 3.

Jag valde att intervjuerna skulle ta max 45 minuter eftersom det är ca en lektionstimme. Lärare är upptagna och har inte så mycket tid till annat utanför sitt schema.

Intervjun inleddes med några uppmjukningsfrågor som är lätta att svara på. (Bell, 2000, ss119-129). Vidare var syftet med frågorna att de skulle ge svar på hur lärare arbetar med jämställdhet. Då menar jag inte om läraren bemöter eleven ur ett jämställt perspektiv utan om ämnet jämställdhet studeras? Jag ville ha svar på hur/om lärare medvetet jobbar med värdegrunden jämställdhet som den beskrivs i Lpf 94 och om det genomsyrar arbetet. Frågorna skulle ge svar på om eleven har något inflytande över vilka ämnesområden som ska belysas i kursen samt om dessa ämnesområden belyses utifrån jämställdhet – ser man till att något berättas utifrån både kvinnors resp. mäns perspektiv.

Intervjun skulle också ge svar på om konstarnas betydelse ur ett jämställdhetsperspektiv i samhället diskuteras. I samhällskunskap borde man kunna belysa ett ämne/samhällsfråga

utifrån olika perspektiv för att, som Claesson skriver ”... *lyfta fram variationen av uppfattningar eller erfarenheter av det fenomen som undervisningen handlar om*” (Claesson, 2002, s 37).

Jag har gjort en sammanfattning av varje intervju. I bearbetningen av intervjuerna har jag letat efter skillnader och likheter mellan de olika lärarna för att kunna jämföra och diskutera skillnaderna i uppsatsen (Claesson, 2002, s. 36). Det visade sig att de fyra intervjupersonerna uppfattade och förmedlade fenomenet jämställdhet utifrån fyra olika perspektiv. Claesson skriver att ca 30 intervjuerna ger fyra olika kvalitativa skillnader i uppfattningar i ett resultat. Det som är intressant i följande arbete är att intervjupersonerna hade olika uppfattningar och förmedlar dessa på olika sätt.

3.5 Intervjupersoner

Intervjupersonerna är döpta efter almanackans fruntimmersvecka i juli. Detta för att säkra deras anonymitet. I texten har jag också tagit bort information som skulle kunna härleda till en viss person. Nedan har gjort en kort beskrivning om personens bakgrund och varför personen valt att bli samhällskunskapslärare. Detta för att läsaren ska få en uppfattning av personen och dess handlande.

Fredrik

Fredrik är i 50-årsåldern har sitt ursprung i ett annat land än Sverige. Han har sedan 2003 arbetat som samhällskunskapslärare. I bagaget har han en hantverksutbildning som utövade hemma i sitt hemland. Det som avgjorde att Fredrik blev lärare var att han undervisat i andra länder och när han kom till Sverige undervisade han också i ett studieförbund och insåg att han var intresserad av läraryrket och därför utbildade han sig till gymnasielärare. Politik och samhällsfrågor har alltid intresserat honom så därför föll det sig så att han blev samhällskunskapslärare.

Emma

Intervjun med Emma genomfördes via telefon och är därför något mindre informativ än övriga intervjuer. Emma har varit lärare sedan 1972 och har ett par år kvar till pension. Den viktigaste samhällsfrågan tycker hon är EU-frågan och andra länders politik. Emma kopplar jämställdhet med feminism och att det är en kvinnofråga. Hon har själv alltid gjort och haft

möjlighet att göra det hon vill och därför känns inte jämställdhet angeläget för henne att ta upp i undervisningen.

Margareta

Margareta är 30 år och har undervisat i fyra, sedan 2004. Just nu har hon efter några års "hattande" blivit mentor för en klass som läser media. Efter att ha studerat psykologi, statskick, ekonomi och historia under ett antal år tyckte hon det var dags att ta en yrkesexamen. Margareta valde då att gå en praktisk pedagogisk utbildning för att bli lärare. Som hon uttrycker det själv så tycker hon det "Är fruktansvärt roligt att undervisa." Intervjun med Margareta kom att handla mycket om förhållningssätt mellan tjejer och killar. Margareta menade att det kan vara så att ettor är något omogna, för unga eller besitter för lite erfarenhet för att prata om jämställdhet. Eleverna kan se att de blir behandlade på olika sätt men de kan inte se orsakerna till det.

Johanna

I 20 årsåldern gjorde Johanna sitt yrkesval och eftersom hon alltid varit intresserad av humanistiska ämnen föll valet på att bli lärare. Johanna har nu varit lärare i 20 år. Hon tycker det är intressant att förmedla kunskap och diskutera med eleverna.

3.6 Bortfall

Min ambition från början var att intervjua två samhällskunskapslärare på de tre gymnasieskolor som finns i området. På en av skolorna fanns det enbart en lärare i samhällskunskap som precis tagit en lång semester och vederbörandes vikarie hade inte tidigare undervisat på gymnasiet och hade därmed ingen erfarenhet av situationen. Därför uteslöt jag den personen. På skola två föll båda intervjupersonerna bort. Den ena var själv nyutexaminerad och ansåg sig inte ha tillräckligt med erfarenhet att förmedla. Den andra personen kände sig obekväma i att bli intervjuad.

4 RESULTAT

Detta kapitel innehåller en sammanfattning av respektive intervjuad lärare.

4.1 Sammanfattning av intervju av lärare

Varje avsnitt beskriver respektive lärares undervisningsidé, hur de planerar kursen Samhällskunskap och hur värdegrunden kommer in i deras undervisning.

4.2.1 Fredrik En manlig lärare som undervisat sedan 2003

Undervisningsidé

Fredrik har sin utgångspunkt i liberalismen och demokratin. I sin undervisning har han också de kristna värderingar som ett perspektiv eftersom han tycker det genomsyrar svenska samhället. Exempel på kristna värderingar som Fredrik tog upp är givmildhet som han förknippar svenskar med, att man har respekt för varandra åsikter och inte dömer ut varandra. Ärlighet och hederlighet är också exempel på kristna värderingar som han nämner. För Fredrik är det moraliska perspektivet viktigare än jämställdhetsperspektivet efter som det moraliska perspektivet tar upp vad som är rätt och fel och hur vi behandlar varandra. Den viktigaste samhällsfrågan tycker Fredrik är de demokratiska värderingar där bl. a det svenska statsskicket ingår. Han tycker att det är viktigt att eleverna får tänka kritiskt kring de samhällsfrågor som tas upp. Media och samhällsekonomi är ämnen som Fredrik tycker är viktiga. Den blandning av ämnen som finns i hans undervisning upplever han som bra och att det täcker det mesta som kursen ska innehålla. Dock skulle han vilja lägga ner mer tid på internationella relationer. På frågan som om Fredrik kopplar t ex ämnet media till elevernas programriktningar och om han tycker det är viktig blev svaret att det tycker han att man kan göra. T ex finns det tillfällen när reklam kan diskuteras ur genussynpunkt. Fredrik har inte gjort det så mycket men säger att han är öppen för förslag hur det skulle gå till. Under intervjun när vi pratar om att integrera samhällsanalys på kulturfrågor tar han själv upp att han skulle kunna t ex läsa kultursidor och diskutera dem både ur ett jämställt perspektiv och utifrån programriktningen.

Planering av samhällskunskap

När Fredrik planerar kursen Samhällskunskap A gör han det själv och utgår från statliga och lokala kursplanen som säger att vissa saker som lag och rätt och statsskick ska tas upp. Till sin hjälp har han en lärobok. Han hämtar också material från andra böcker, artiklar och AV - media. I varje moment ser han till att det blir en klassrumsdebatt. På frågan om eleverna har

några önskemål att ta upp några speciella frågor svarar Fredrik att klassen han har tycker om att diskutera men att det inte finns så mycket tid till att ta upp eleverna önskemål.

Fredrik kan ge eleverna val avseende diskussionsfrågor inom t.ex. ämnet lag och rätt. I samband med t.ex. diskussioner kring våldtäkt och våldsbrott förekommer det att han frågar om det finns någon skillnad mellan kvinnor och män. Han säger att han undviker att lägga allt för privata värderingar och ger eleverna olika sidor av en problematik kring våldtäkt och varför det är svårt att fälla män för våldtäkt. Han vill att eleverna ska fundera och väcka tankar kring ämnet.

Värdegrunden i undervisningen

Fredrik ser Sverige som ett jämställt land dvs. kvinnor och män har lika möjligheter. Han tror på rättvisa, att varje individ blir behandlad på ett korrekt sätt. I intervjun framkommer det att Fredrik har ingen medveten strategi för att förmedla eller gestalta jämställdhet mellan kvinna och man till eleverna. Han tycker att det är oklart och suddigt vad det är som förväntas av honom som lärare att ta upp i jämställdhetsfrågor och genusperspektiv. Han tycker också att det kan vara svårt att diskutera och själv vara objektiv. Han säger att han inte vill påverka eleverna med sina egna åsikter utan han vill lära eleverna att tänka kritiskt. På frågan om Fredrik tycker att det skulle vara intressant att sätta i system att göra en genusanalys på det material han undervisar i svarar han att han inte alltid tror att det är viktigt. Fredrik säger att han är osäker i ämnet jämställdhet och ville gärna diskutera och höra mina åsikter. I samband med frågan om genusanalys hänvisar Fredrik till *Genuspraktika för lärare* (2006) av Bettina Berg och säger att han inte håller med om att genus är enbart en social konstruktion. Han menar att det finns inte enbart fysiska skillnader mellan kvinnor och män utan också biologiska skillnader i hjärnan. Han säger att

... också biologer ser skillnaden mer nu än vad dom gjorde för 20 år sedan t ex och det finns i alla fall biologer som står för det. Jag tror det finns biologiska skillnader som påverkar oss och inte bara den sociala konstruktionen och jag tycker det är bra med skillnader jag tycker är helt ok och bra med skillnader och jag vill inte att kvinnor och män ska vara lika. ... Jag tror... ja det är det som är viktigast tycker jag att varje man och kvinna får inte liksom begränsa sig själv eller bli begränsad av samhället tycker jag.

Han kan inte svara på om eleverna tycker det är viktigt att studera jämställdhet efter som han inte tagit reda på det. Men han kan mycket väl tänka sig att använda en extra lektion till detta och vill då presentera båda sidor d v s att genus inte enbart är en *totalt* social konstruktion utan att det också finns biologiska skillnader. Runt frågan om Fredrik anser att det är viktig att eleverna har jämställdhetsperspektiv på de frågor som diskuteras i samhällskunskapen så blir svaret att ja det intressant. Men han tycker också att moralen kring en fråga är viktigare.

Fredrik anser inte att han just nu är i behov av mer utbildning inom jämställdhetsområdet. På skolan som Fredrik arbetar har de haft en föreläsningsserie som handlar om jämställdhet och genus. Utifrån den kunskap han hämtat in från föreläsningar så tycker han det är viktigt att prata och diskutera dessa frågor och vill gärna göra det med sina kollegor. ”... *det skulle vara nyttigt att diskutera och höra t ex varför är det här viktigt, vad är poängen?*”

4.2.2 Emma En kvinnlig lärare intervju per telefon. Undervisat sedan 1972

Undervisningsidé

Makt och ekonomi är utgångspunkterna i undervisningen.

Planering av samhällskunskap

Emma planerar kursen Samhällskunskap A tillsammans med eleverna genom att eleverna får läsa målen ur Lpf 94. Eleverna får börja med att diskutera i grupper och sedan skriva upp ämnen som intresserar dem på whiteboarden första lektionen. Andra lektionen utgår eleverna från de de kom fram till förra lektionen och väljer sedan ämnen. Det som kursen absolut måste innehålla är internationella relationer, samhällsekonomi och statsskick och enligt Emma kommer dessa ämnen med oftast utan att hon själv behöver lägga till det som en extra punkt. På frågan om jämställdhet mellan kvinnor och män finns på eleverna önskelista om vilka samhällsfrågor som ska tas upp blev svaret ”*Ibland men oftast inte.*” Om det sker något på nyhetsfronten i världen så tas det upp. Material hämtas från tidningar, internet och böcker. Det finns en lärobok som också används i undervisningen. Eleverna får lära sig att källgranska litteraturen med hjälp av bibliotekarien som har en lektion med varje klass och går igenom hur man på rätt sätt refererar till en källa. Eleverna får t ex kontrollera vad vissa källor står för och används en källa från NE så ska artikelförfattarens namn i framkomma. Emma har aldrig tagit i beaktande om det är något av könen som är mer representerat i det material som används i undervisningen.

Värdegrunden i undervisningen

Emma anser att det är viktigt med jämställdhet men det finns inte utrymme i kursen Samhällskunskap A för vare sig frågan om jämställdhet eller att diskutera programinriktat. Emma anser inte att eleverna har tillräckligt med kunskap i ämnen som rör deras programinriktning och ändå mindre aktuella frågor och än mindre i jämställdhet. Orsaken enligt Emma är att elever inte läser tidningar och tittar inte nyhetsprogram i någon kanal. I varje klass gör hon en analys på vad och vilka medier eleverna tittar på. Hon kommer oftast fram till att de inte läser tidningar, tittar inte på aktuellt eller rapport. Inte på SVT eller TV4 utan det är TV3 och andra kanaler. Detta resulterar i att nutidsorienteringsanalysen för eleverna blir grund. Eleverna vet inte om det utbrutit krig t.ex. under helgen, de diskuterar inte OS i Kina säger Emma. Därför måste Emma koncentrera sig på de grundläggande frågeställningarna som tillhör Samhällskunskap A.

Emma var inte intresserad av mer utbildning inom jämställdhetsområdet.

4.2.3 Margareta En kvinnlig lärare som undervisat sedan 2004

Undervisningsidé

Det viktigaste att undervisa i Samhällskunskap A är källkritiken, tycker Margareta, eftersom hon också är historiker och historielärare. Hon säger: ” *Det kritiska synsättet att det inte finns en förklaring på saker utan att det finns väldigt många förklaringar och då är genus en förklaring.* ” Margareta tycker att det är ohyggligt roligt med politiska ideologier och därför är det förmodligen det som genomsyrar hennes undervisning, säger hon. Margareta säger att ”... *saker och ting är oftast politik i samhället, det är ingen sanning, det är oftast politik. Skolan är politik och ingen sanning.* ”

Planering av samhällskunskap

När Margareta planerar Samhällskunskap A följer hon den fastlagda lokala kursplanen som i sin tur bygger på den nationella planen. Den lokala planen har slagit fast att undervisningen ska ta upp massmedia, statsskick och internationella frågor. Det händer också ibland att det sker samarbeten med lärare i andra ämnen i t ex rapportskrivning. Margaretas favoritfrågor är det som handlar om politiska partier och politiska ideologier. Kursmaterial hämtar hon från läroboken men också massmedia. Margareta gör också egna kompendier. På frågan om källkritik om hon gör det själv och tillsammans med eleverna svarar Margareta att det sker automatiskt eftersom hon också är historielärare. Margareta gör också övningar i källkritik

med eleverna. Genus är inget självklart kriterium för källkritik utan det kommer in när man talar om dessa frågor. Margareta tog det som ett tips att lägga in genus som kriterium för källkritik. Kriterier för källkritik som hon nämnde var bl.a. tendens och äkthet.

Värdegrunden i undervisningen

Under intervjun får jag uppfattningen att jämställdhet genomsyrar hennes arbetssätt. På frågan om jämställdhet är någon av de utgångspunkter som man diskuterar utifrån blev svaret att man diskuterar jämställdhet där det passar. Hon svarar också att det finns *väldigt många förklaringar och då är genus en förklaring*. Jag frågade om värdegrunden jämställdhet finns som önskemål att diskutera bland eleverna. Hennes svar blev ”Oja”. Elever i åk 1 tänker mer rättvisa och då spelar det kanske ingen roll om man är kille eller tjej. De kan se och upptäcka att killar får t ex fler tillsägelser, att killar och tjejer behandlas olika p.g.a. kön, eleverna är väl medvetna om vad som typiskt manligt och typiskt kvinnligt . Men det betyder inte att de kan koppla det till genus och jämställdhet. Eleverna säger att:

... det bara är så och så har det alltid varit och det går inte att göra något åt det och dessutom den mest feminine och den meste mannen vinner ju eftersom det är ett litet social alltså lite socialt (mummel) till viss del. Killarna ska tuffa sig och tjejerna ska vara så söta som möjligt.

Enligt Margareta upptäcker man att man blir behandlad annorlunda p.g.a. kön först i åk 2. Jag frågade Margareta om hon tror att de märker att de behandlas olika för att man talat om det tidigare i tidigare årskurs så de höjt sitt medvetande i dessa frågor. Hon svarar att hon tror att de vet det redan. Hon menar att eleverna är väl medvetna om vad som förväntas av dem som tjej och som kille. Hon menar också att de spelar ut sina könsroller. I åk 1 enligt Margareta så finns en tendens att killar förminskar tjejerna bl. a genom att säga...” *amen ni är ju sådär och ni är ju lite korkade ba för ni tjejer och ni ska ju alltid göra på det viset.*”

Att diskutera programinriktat i samhällskunskapen finns inte som ett självklart inslag. Det diskuteras snarare i karaktärsämnen. Jämställdhet är en av utgångspunkterna som Margareta har i samhällskunskapen. Ibland blir det mer och ibland blir det mindre. På frågan om Margareta skulle behöva mer utbildning svarar hon ett bestämt ”*Ja absolut. Det behöver man alltid.*”

4.2.4 Johanna En kvinnlig lärare som undervisar sedan 1988

Undervisningsidé

Johanna tycker att det är viktigt med samhällskunskap därför att eleven ska bli medveten om vilket samhälle vi lever i och hur det fungerar. Värdegrunden säger att vi ska fostra eleven till en demokratisk medborgare och via samhällskunskapen får eleven information och kunskap om hur samhället fungerar säger Johanna. I samband med diskussionen anser Johanna att det är viktigt att eleven kan motivera sitt eget ställningstagande utan att tycka som gruppen.

Planering av samhällskunskap

Eleverna blir delaktiga i planeringen av samhällskunskap på så sätt att de får ett antal meningar som belyser olika samhällsfrågor att välja på. Oavsett vad eleverna väljer så ska statskick och internationell politik ingå. Om det händer något i världen så ska det tas in i undervisningen.

Tillsammans med eleverna görs källkritik på materiel som hämtas från t ex internet, tv, tidningar. Källkritiken görs utifrån vilken politisk håll som en artikel är skriven men inte ur jämställdhetsperspektiv.

Värdegrunden i undervisningen

Johanna upplever inte att i kursmålen finns något som skulle handla om jämställdhet. Men i och med att skolan startat ett jämställdhetsprojekt så har samhällskunskapslärarna ombetts att göra en genusanalys på läroboken *Exposé*, som de använder i samhällskunskapen. Genusanalysen visade att boken som används har en fördelning på ca 75 % män och 25 % kvinnor. Johanna antyder också att boken är ganska stereotyp. Johanna använder boken för diskussionsfrågornas skull och säger också att hon ”... *trivs jättebra med den*” av den orsaken. Johanna säger också att hon som läraren skulle kunna vara utan lärobok men det är eleverna som behöver den som en trygghet att gå tillbaka till när det är dags för prov.

På frågan om Johanna tycker att det skulle vara intressant att sätta i system att göra en genusanalys på material som används in undervisningen säger Johanna att det tar tid att förändra och att självklart kan man fortsätta att titta på läromedel ur en genussynpunkt. På frågan om Johanna har en bra genusanalys så säger hon att det har hon inte men om hon

skulle göra en skulle det vara en som skulle gälla för böckerna som man arbetar med i samhällskunskapen.

Johanna svarar att hon inte läser Lpf 94 men tror sig automatiskt få med värdegrunden, hon uttrycker det att om det passar så får hon med jämställdhet. I sin undervisning tar Johanna upp kvinnohistoria bl.a. när kvinnor blev myndiga och om rösträtten. Här visar det sig att eleverna kan blir engagerade.

Att diskutera samhällsfrågor utifrån elevens programriktning förekommer inte.

På frågan om jämställdhet är ett perspektiv eller en av ideologierna som hon utgår från så svarar Johanna att det är viktigt men att det inte är en ideologi. På frågan om vad jämställdhet betyder för henne är att få göra det man har kompetens till, att kunna utbilda sig och arbeta och samtidigt ha en familj. Jämställdhet handlar också om att vilka levnadsförhållanden man har och att det är viktigt att aldrig känna sig undertryckt, tycker Johanna. Hos Johanna finns ett motstånd att använda ordet jämställdhet eftersom det som står i fokus för henne är vilken kompetens en människa förfogar över.

Johanna svarar att eleverna inte tycker det är så viktigt att studera jämställdhet. Eftersom de upplever att det är jämställt i Sverige framförallt i jämförelse med andra länder. Johanna påpekar att eleverna inte har erfarenhet av att bli behandlade på ett ojämnt sätt. Hon säger att det kommer de att göra först när de kommer ut i samhället – då först kommer de att möta på motstånd. Johanna anser det vara viktigt att studera jämställdhet och hon tror att hon får med det.

Johanna vill inte ha mer utbildning inom området eftersom hon har tillräckligt för att kunna undervisa i det. Däremot skulle diskussionsgrupper vara intressant. Det svåra upplever hon är att det inte är så många som är intresserade av frågorna. Finns det ett uns av vilja att arbeta jämställt så är risken stor att man trycks ner av den delen av kollegiet som inte tycker det är intressant.

5. ANALYS/DISKUSSION

I följande kaptitel analyserar jag syftet och frågeformuleringarna. Jag väljer att låta analysera varje person var för sig utifrån varje frågeformulering. I bearbetningen av analysen har jag enligt fenomenologiskt fokus tagit fasta på hur intervjupersonerna, var för sig, har för uppfattning om jämställdhet och hur de handlar och resonerar kring detta fenomen (Claesson, 2002, s. 36). På detta sätt kan man följa fyra olika perspektiv på fenomenet jämställdhet. I samband med varje frågeformulering diskuterar jag svaret.

Kapitalet avslutas med en reflektion över vad poängen är med jämställdhet samt förslag på fortsatt forskning.

5.1 Bearbetning av materialet

Varje frågeformulering analyseras i ett eget avsnitt. Analyserna utgår från var och en av intervjupersonernas sammanfattning från föregående kapitel. Varje avsnitt avrundas med en diskussion kring respektive frågeformuleringen.

5.1.1 Hur uppfattar och förbereder lärare eleverna inför samhällslivet kring jämställdhet mellan kvinnor och män som står i Lpf 94 i Samhällskunskap A?

Fredrik

Fredrik talar inte direkt om jämställdhet i klassrummet. Men han tar det förgivet att vi i Sverige är jämställda på så sätt att kvinnor och män kan göra det de vill. Han är dock inte främmande för diskussioner med eleverna om frågor som handlar om jämställdhet. Han undviker att lägga allt för privata värderingar och ger eleverna olika sidor av en problematik kring t ex våldtäkt genom att fråga varför det är svårt att fälla män för våldtäkt. Fredrik hamnar lätt i en privat åsikt och kan inte lyfta fram strukturer på ett objektiva sätt. Han blir en aktör d v s han hämtar material till diskussion utifrån sitt eget tyckande och erfarenhet. För att eleverna inte ska fastna i känslan av att det är fel så behöver lärare kunna visa på att det kan vara den sexuella maktdimensionen som orsakar detta mönster.

Emma

Emma kopplar jämställdheten med feminism och tillika en kvinnofråga och att det inte är något självklart att ta upp till diskussion i Samhällskunskap A. Emma anser inte att eleverna har tillräckligt med kunskap för att kunna diskutera frågor som rör sin programinriktning och

ändå mindre aktuella frågor och än mindre i jämställdhet. Det finns liksom hos Fredrik ett ämne där det är lättare att tala om jämställdhet och genus och det är i samband med våldtäkter och kvinnomisshandel. I och med att det kan vara lättare att tala om jämställdhet i dessa sammanhang kan det tyda på att kvinnors kamp om rätten till sin egen sexualitet slagit igenom.

Margareta

För Margareta är det viktigaste med undervisningen i Samhällskunskap A att ge eleverna ett kritiskt synsätt och att det finns flera olika förklaringar på en fråga och då är genus en förklaring. Jämställdhet är ett perspektiv lika viktigt som något annat perspektiv för Margareta. Hela Margaretas undervisning genomsyras av jämställdhet. Hon känner sig trygg i sin kunskap om jämställdhet och kan därför – när det passar tala och diskutera frågan med eleverna. Hon skulle vilja ägna mer tid åt jämställdhet i A-kursen men eftersom kursplanen är så styrd så finns det inte utrymme för det. Däremot om det finns utrymme för att diskutera något ur jämställdhetsperspektiv så gör hon alltid det.

Johanna

Johanna upplever inte att i kursmålen finns något som skulle handla om jämställdhet men hon anser att hon automatiskt får med värdegrunden jämställdhet mellan kvinnor och män. Johanna tycker att det är viktigt med jämställdhetsfrågor men att det inte är självklart att få med det i undervisningen.

Diskussion

Lärarna jag intervjuat uppfattar och tänker olika kring värdegrunden jämställdhet. Ofta hamnar intervjun i privata åsikter. Alla tycker att det är viktigt med jämställdhet och på så sätt tagit till sig värdegrunden. Men det finns ingen pedagogiskt förhållningssätt att förbereda eleverna inför ett samhällsliv där jämställdhet råder mellan kvinnor och män i Samhällskunskap A. Det är enbart Margareta som har tillräckligt med kunskap om olika teorier kring jämställdhet för att kunna objektivt diskutera och visa på skillnader och likheter mellan kvinnor och män. På så sätt kan hon förbereda eleverna genom att belysa frågor från flera olika håll. Fredrik, Emma och Johanna hamnade i en privat åsikt och har svårigheter med att lyfta frågan från *köksbordet* som Bettina Berg beskriver det. Att använda sig av genusteorier gör det möjligt att få perspektiv på sitt privata tyckande (Berg, 2006 s9).

5.1.2 Vad får begreppet jämställdhet mellan kvinnor och män för genomslag i undervisningen i Samhällskunskap A, vad det gäller val av ämnesområden, diskussioner och analyser för elever som förbereds för det offentliga rummet.

Fredrik

Begreppet jämställdhet finns inte som en självklarhet i Fredriks undervisning. Fredrik har ingen medveten strategi för genusanalys som genomsyrar arbetet. Däremot tycker Fredrik det är intressant och viktigt med jämställdhet så han inte främmande för att ta upp dessa frågor. Det som händer är att han omedvetet t ex diskuterar reklam som är riktade till killar respektive tjejer utifrån dimensionen produktrelationer.

Emma

Jämställdhet finns inte som begrepp i Emmas undervisning. Makt och ekonomi är utgångspunkterna i undervisningen men påpekar däremot att det lika gärna skulle kunna vara jämställdhet.

Margareta

Margareta tycker att kursplanen styr upplägget i Samhällskunskap A. Man ska gå igenom vissa saker och där finns inte jämställdheten med som rubrik. Däremot är jämställdhetsfrågor något som hon försöker få med i det mesta *ibland får man med mer och ibland får man med det mindre*. Intervjun med Margareta visar på att eleverna är intresserade av jämställdhet utifrån en socialiseringsprocess där tjejer och killar prövar sina maskulina och feminina sidor. I Margaretas fall så innebär det att hon kan diskutera jämställdhet utifrån den pedagogiska forskningen som visar t ex hur lärare agerar i ett klassrum i förhållandet mellan killar och tjejer.

Johanna

Eleverna får välja mellan olika ämnesområden men däribland finns inte jämställdhet inte heller något om att diskutera programmets konstform i ett samhälligt perspektiv. Johanna arbetar inte med jämställdhet i de olika ämnesområdena. Däremot går hon igenom 1900-talets kvinnohistoria. Om eleverna inte tar upp jämställdhet så finns det inte på dagordningen.

Diskussion

Begreppet jämställdhet finns inte inskrivet i kursplanen som ämne. Det gör att ämnet får enbart genomslag om tillfälle ges och om läraren har intresse och kunskap om jämställdhet.

Det finns ett ämne där det är lättare att tala om jämställdhet och det är i samband med våldtäkter och kvinnomisshandel. Både Fredrik och Emma talar om detta i sina intervjuer. För att eleverna inte ska fastna i känslan av att det är fel så behöver lärare kunna visa på att det kan vara den sexuella maktrelationen, som Connell beskriver, som orsakar att det oftast är kvinnor som blir utsatta för sexuella trakasserier.

För Fredrik är det moraliska perspektivet viktigare än jämställdhetsperspektivet efter som det moraliska perspektivet tar upp vad som är rätt och fel och hur vi behandlar varandra. Jag kan inte se att det skulle stå i motsats till jämställdhet. Tittar man på t ex produktionsrelationer och hur storföretag producerar genus specifika varor så kan man diskutera om det är moraliskt riktigt att män och kvinnor har olika lön, förmåner och karriärmöjligheter inom samma koncern.

Margareta menar att killar och tjejer i gymnasiet redan vet hur man ska bete sig. Hon sa att *eleverna är väl medvetna om vad som förväntas av dem som tjej och som kille*. Margareta beskrev hur eleverna hade inställningen att *det bara blev så och så har det alltid varit och det går inte att göra något åt*. Hon sa att killarna ska tuffa sig och tjejerna ska vara söta. Här kan man direkt se ett samband mellan Connells symboliska relation som menar att processen att bli kvinna och man redan sätts igång när vi föds. Människan blir tilldelad både verbala och socialt kulturella symboler som säger hur vi ska bete oss för att passa in i mönstret. Det blir tydligt när man diskuterar t ex kvinno- och mansideal hur detta kan skada och även stärka individer. Men det är som om man själv inte kan påverka eller tycka till om det eftersom det ”bara är så”. Detta är exempel på vad Connell menar med den diskursiva makten . Sättet som vi talar om saker, skriver eller gestaltar påverkar våra föreställningar om vad som är rätt eller fel.

5.1.3 Arbetar lärare medvetet med genus i Samhällskunskap A? Är det något som på ett självklartsätt genomsyrar arbetet?

Fredrik

Fredrik förhåller sig till genusteorin mer eller mindre medvetet. Hans undervisning utgår från värdegrunden jämställdhet. Fredrik sa att *skillnaden mellan kvinnor och män är bra*. Han

påpekade samtidigt att dessa skillnader inte ska innebära för eller nackdelar för det ena eller andra könet.

Emma

Emma arbetar inte med jämställdhet och genus i Samhällskunskap A.

Margareta

Margareta ser genusteorin som en av flera sätt att förhålla sig till jämställdhet. Hon har ett medvetet sätt att förhålla sig till jämställdhet och kan använda olika genusteorier i den mån hon behöver.

Johanna

Johanna förhåller sig till genusteorin mer eller mindre medvetet. Hennes undervisning utgår från värdegrunden jämställdhet. Hon undervisar lite i kvinnohistoria.

Diskussion

Det visar sig i intervjuerna att undervisningen i Samhällskunskap A är väldigt styrd av de lokala kursplanerna. Jämställdhet är inte något som finns prioriterat i de lokala kursplanerna vilket det skulle kunna vara eftersom politiker och styrdokument sanktionerar detta sedan 70-talet. Jämställdhet är, som det står i kursplanen för Samhällskunskap A, ett *nutida samhällsförhållande* och *samhällsfråga*. Det i sin tur borde innebära att jämställdhet fanns med som ett område i de lokala kursplanerna. Tack vare att styrdokumentet över kursplanerna är så ”flummiga” så ger det utrymme för en justering. Det finns heller inget utrymme eller självklarhet i att tala om och reflektera över den konstinriktning som eleven har i sitt program. Margareta är den lärare som mest medvetet arbetar med jämställdhet genom att det ständigt finns närvarande i hennes undervisning. Dels så kommer det in i själva undervisningen men också som ett förhållningssätt till eleverna.

Jämställdhet finns inte som begrepp i Emmas undervisning. Men hon påpekar att visst skulle jämställdhet kunna vara en av utgångspunkterna. Däremot kan det reflekteras kring jämställdhet när diskussioner handlar om kvinnomisshandel och våldtäkter. Jag tolkar det som att Emma anser att det är bättre att ge eleverna en nutidsorientering och kunskaper i t ex statskick och lag och rätt eftersom elevernas kunskap inom dessa områden bristfälliga.

Ett sätt att göra eleverna uppmärksamma på jämställdhet är att källgranska litteratur ur genusperspektiv. Johanna nämnde att hon och hennes kollegor gjort en genusanalys på läroboken i Samhällskunskap A men annars finns inte genus som kriterie för källgranskning.

Källkritik finns närvarande i Margaretas undervisning. Vid intervjutillfället hade hon inget kriterium för att granska materialet ur jämställdhetsvinkeln. Däremot kunde hon diskutera det när det kom en situation där det blev aktuellt. Hon sa i intervjun: ” *Det kritiska synsättet att det inte finns en förklaring på saker utan att det finns väldigt många förklaringar och då är genus en förklaring.*”

Det privata perspektivet på jämställdhet, aktörsagerandet som Berg skriver om i *Genuspraktika för lärare* genomsyrar intervjuerna. Aktörsagerandet kan ta sig uttryck som att om man bara lever ett jämställt liv så blir man en förebild. Om man inte tycker att jämställdhet är intressant eller angår en själv så utesluts det ur undervisningen. Är aktören osäker så förs det inte diskussioner ur en kunskapsvinkel utan från sitt privata perspektiv. Intervjuerna visar att det behövs mer kunskap och framför allt möjlighet till diskussion inom lärarkåren. För att ett lärande ska komma tillstånd så krävs det enligt fenomenografi, att jämställdhet diskuteras utifrån varje lärares perspektiv. Om lärarna inbördes diskuterar jämställdhet och genusteorier så kan en förståelse mellan olika uppfattningar uppstå - läraren kan lära sig något för att sedan kunna föra över kunskapen till eleverna. Intervjuerna visar att när jämställdhet diskuteras är det ofta i samband med våld och sexuella relationer. Det saknas verktyg att kunna diskutera jämställdhet ur ett ovanifrån perspektiv. Här skulle man kunna använda Connells beskrivning av maktrelationer som en utgångspunkt för att granska sina egna åsikter – är det åsikter som är baserade på känslor d v s vilka är våra inlärdade känslor och hur kan vi ändra på dem.

5.2 Reflektion över poängen med jämställdhet

De fyra intervjupersonerna visar fyra olika förhållningssätt till jämställdhet för elever som förbereds till det offentliga rummet. Här kan jag se en skillnad mellan Fredrik, Emma, Margareta och Johanna. Fredrik är intresserad men är osäker på hur han ska hantera jämställdhet och vill ha mer information och diskussioner om hur man kan angripa ämnet. Emma är inte alls intresserad. Margareta jobbar medvetet och Johanna som är något kluven. Fortfarande är det så att man ska be om ursäkt om man börjar prata om jämställdhet. Jag håller alltså inte med Connell som säger att det är dem som är emot jämställdhet som måste försvara sig. Johanna ger uttryck för att det är väldigt få av kollegorna som är intresserade av jämställdhet och är man det så finns risken att bli nedtryckt av de som inte

tycker det är viktigt. Vad jag kan se av intervjuerna så är det inte självklart att tala om jämställdhet, det anses inte som en väg till att fostra eleven till en demokratisk medborgare.

Det är viktigt att eleverna redan i åk 1 på gymnasiet får en enklare form av genusteorin som förklarar jämställdhet. Det kan vara så att eleverna inte märker av hur man blir fostrade till att vara och tycka på ett visst sätt som Berg, Connell och Hedlin visar på i kunskapsbakgrunden. För att åskådliggöra detta kan man använda Connells makt-, produktions-, känslö- och symbolrelationerna. Eleverna vet vad som förväntas av dem som tjej och kille, som Margareta påpekade. Gör man det man gör för att någon annan ska bli nöjd så har man inte ett livsutrymme att kunna förverkliga sina drömmar. Gör man det man förväntas göra så blir också konsten likgiltig. Uppgiften i skolan är att ge valmöjligheter genom att visa på dessa maktrelationer - att ge makten till individen istället för tvärtom (Connell, 2002, ss. 81-84).

Johanna ville inte gärna använda ordet jämställdhet eftersom det som står i fokus för henne är vilken kompetens en människa förfogar över. Kan det ligga något i detta resonemang? Om man byter ut ordet jämställdhet mot kompetens vad händer då? Vi har lärt oss enligt forskningen att bedöma varandra utifrån om vi är kvinna eller man. När vi bedömer en människa så har vi värderingar som baseras på makt, produktion, symboliska och känslomässiga relationer och ger också en sammanfattande omdöme om en person utifrån dessa kriterier. Det jag tolkar att Johanna utgår från när hon använder ordet kompetens är att diskutera med eleverna utifrån den person hon eller han är. Ser man kompetensen så borde det automatiskt bli att man som pedagog öppnar upp vägar för en elev som eleven inte tidigare sätt. Alltså grundtanken i jämställdhet – vidga livsutrymmen.

Det står att Samhällskunskap A skall anknyta till elevens studieinriktning. De elever som studerar på medieprogrammet kan man direkt koppla till deras studieinriktning eftersom media dvs. tidningar, internet, radio, tv m.m. används för att hämta information. Värre är det med teater/dans/bild här ges inte utrymme att varken diskutera konstarten som samhällsfråga eller ur ett jämställdhetsperspektiv. Det sker då och då – men aldrig medvetet vad det gäller jämställdhet. Analys på eget skapande finns i karaktärsämnen det är inget som tas upp direkt i samhällskunskapen. Samhällskunskap A handlar om att eleverna vet vad demokrati är, politiska ideologier, lag och rätt och har de tur får dem också kunskaper eller åtminstone vid något tillfälle chans att reflektera över jämställdhet. Det borde finnas mer utrymmer för att elever som förbereds för det offentliga rummet ska få diskutera sin konst utifrån ett

samhälleligt perspektiv vilken betydelse har konstformen för samhället. När man i ämnet Samhällskunskap A diskuterar olika samhällsfrågor så borde perspektivet jämställdhet genomsyra frågeställningarna. Det borde inte vara så svårt och omöjligt att faktiskt diskutera internationella relationer, samhällsekonomi och statskick ur ett jämställt perspektiv. Vem har makten över internationella relationer, samhällsekonomi och vem har makten över statskicket?

En människas liv är politik oavsett om man vill det eller inte, sa Margareta. För att kunna påverka sitt eget liv är det en förutsättning att man får veta hur våra liv styrs genom politiska beslut. T o m våra privatliv är politik. Politik gör det möjligt att få ett hyggligt liv med sina parter och i de fall det gäller ett hyggligt liv med barn. Det är politik som har reglerat åtta timmars arbetsdag fem dagar i veckan, fem veckors semester, sjukpenning, vård av anhörig, föräldraförsäkringen osv. och i detta är det omöjligt att inte tala om jämställdhet.

Jämställdhet kommer in i undervisningen med snigelfart. Det finns där men lärare har inte verktygen för att kunna hantera ämnet. Tallberg Broman skriver att pedagogen måste utbilda sig för framtiden både av rättvisa skäl samt p.g.a. samhällets krav. Men är man inte personligt engagerad eller intresserad av frågan så tar man heller inte sitt ansvar som pedagog att lära sig mer. Jag kan se att mer utbildning är nödvändig för lärare så att man kan föra en diskussion utifrån ett jämställdhetsperspektiv.

Ju mer jag arbetar med frågan desto tydligare blir det hur vi delar upp våra liv i kvinnligt och manligt och hur det kan begränsa oss i våra livsrum d v s. i val av arbete, fritidssysselsättningar, i valet av att vara föräldralediga. Jag tycker att man alltför lätt hamnar i ett privat tyckande oavsett om man har kunskap i ämnet eller inte. Det finns inga tydliga verktyg för lärare att undervisa i jämställdhet mellan kvinnor och män. Som lärare kan man undervisa i t ex politiska ideologier på ett objektiva sätt men när det gäller jämställdhet blir det personligt, jobbigt och svårt att ta på dessutom kan du råka ut för tråkningar av dina kollegor.

Har man en gång satt på sig genusglasögonen så går det inte att ta av dem. Glasögonen kan däremot byta skärpa och utseende eftersom jämställdhet är en föränderlig process. När man lärt sig att se makt, produktion, känslomässiga och symboliska relationer i ett genusperspektiv kan man också objektiva se skillnader mellan kvinnor och män, skillnader mellan män och män och kvinnor och kvinnor och inte minst likheter mellan grupperna kvinnor och män.

Poängen med jämställdhet bör vara att få vara den man är för att man är den man är att vidga vyer och möjligheter för kvinnor och män.

5.3 Förslag på fortsatt forskning

Min undersökning är koncentrerad på hur samhällskunskapslärare uppfattar och förbereder värdegrunden jämställdhet för elever som går till Estet- och Medieprogrammet. Det hade varit intressant att också undersöka hur eleverna på dessa program uppfattar jämställdhet. Det hade också varit intressant att undersöka både hur lärare och elever uppfattar jämställdhet på övriga program inom gymnasieskolan.

Litteraturförteckning

1994 års läroplanför de frivilliga skolformerna . Stockholm: Regeringen.

Bell, Judith. (2000). *Introduktion till forskningsmetodik 3:e upplagan*. Lund: Studentlitteratur.

Berg, Bettina. (2006). *Genuspraktika för lärare*. Lärarförbundet.

Boman, Magdalena. (2008). Bortglömd dramatik av kvinnor spelas igen. *akt - Teaterförbundets tidskrift Nr 1-2008* , ss. 20-21.

Claesson, Silwa. (2002). *Spår av teorier i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.

Connell, Robert William (2002). *Om genus*. Uddevalla: Bokförlaget Daidalos AB.

Franck, Olof (2003). *Domens eller hjärtats etik? Moral och människosyn i skolans värld*. Lund: Studentlitteratur och Olof Franck .

Hedlin, Maria. (2006). *Jämställdhet - en del av skolans värdegrund*. Stockholm: Liber.

Istemo, Annicka. (2008). Könsfördelning i dans -teaterproduktioner 2007. *akt - Teaterförbundets tidskrift Nr 1-2008* , s. 28.

Johansson, Susanne. (2000). *Genusstrukturer och lokala välfärdsmodeller. Fyra kommuner möter omvandlingen av offentliga sektorn*. Uppsala: Uppsala universitet Geografiska regionstudie nr 40.

Orlenius, Kennert. (2001 Upplaga 1:3). *Värdegrunden - finns den?* Stockholm: Runa förlag .

Patel, Runa Davidson, Bo. (2003). *Forskningsmetodikens grunder Att planera, genomföra och rapportera en undersökning* (Tredje upplagan uppl.). Lund: Studentlitteratur.

Tallberg Broman, Ingegerd. (2002). *Pedagogiskt arbete och kön. Med historiska och nutida exempel*. Lund: Studentlitteratur.

Elektroniska källor

Om lagar. (den 23 11 2007). Hämtat från Lagrummet.se: <http://www.lagrummet.se/lar-dig-mer/faq/Om-lagar/#470> den 11 05 2008

Skolverket. (2008-02-23). *Skolverket*. Hämtat från Kursinformationssystemet för skolan.

Gymnasial utbildning:

<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0708&infotyp=8&skolform=21&id=SH&extraId>

Statistiska Centralbyrån. (u.d.). *På tal om kvinnor och män Lathund om jämställdhet 2006.*

Hämtat från Statistiska Centralbyrån 2008 03 28:

http://www.scb.se/statistik/_publikationer/LE0202_2006A01_BR_X10ST0601.pdf

Utbildningdepartementet. (den 14 Mars 1994). Lpf 94. *1994 års läroplanför de frivilliga skolformerna*. Stockholm: Regeringen.

Bilaga 1 Förfrågan skickad via mail till intervjupersoner

Hej

Jag skulle vilja göra en intervju med dig eftersom du undervisar elever i samhällskunskap som går på media, teater, dans eller musikinriktat program. Intervjuerna jag gör ingår i mitt examensarbete på Säl III:2. Mitt examensarbete utgår från Lpf 94 där det finns inskrivet i skolans värdegrund att skolan skall förmedla och gestalta *jämställdhet mellan kvinnor och män*. Jag undervisar själv i teater och tycker att det är mycket svårt att samtala om jämställdhet och att arbeta jämställt och då menar jag inte hur jag bemöter eleverna utan på vilket sätt vi arbetar fram ett manus eller från vilket perspektiv vi analyserar en pjäs.

Jag skulle vara mycket tacksam om du vill ställa upp på en intervju som handlar om hur begreppet jämställdhet mellan kvinnor och män får genomslag i din undervisning i Samhällskunskap A för elever som förbereds för det offentliga rummet.

Jag vill göra en inspelad intervju med dig på ca 45 minuter. Det som du säger kommer jag att använda i min uppsats men du kommer att vara anonym. Uppsatsen kommer att bli publicerad på Muep – Malmö Högskola. Det är en uppsats på 15 poäng.

Med vänliga hälsningar

Sara Svanberg

Bilaga 2 Kursinformation för skolan. Samhällskunskap

Finns på följande länk:

<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0708&infotyp=8&skolform=21&id=SH&extraId>

Samhällskunskap

Ämnets syfte

Utbildningen i ämnet samhällskunskap syftar till att med demokratin som värdegrund bredda och fördjupa elevernas kunskaper om nutida samhällsförhållanden och samhällsfrågor. Ämnet syftar vidare till att ge eleverna ökade förutsättningar att aktivt delta i samhällslivet och en beredskap att hantera förändringar i samhället.

Ett annat syfte med ämnet samhällskunskap är att bidra med kunskaper om levnadsvillkoren i olika länder och samhällssystem. Därmed ger ämnet förutsättningar för eleverna att förstå de värden som ligger i en kulturell mångfald och att känna respekt för mänskliga rättigheter samt att kunna ta avstånd från olika former av förtryck.

I ett komplext samhälle med stort informationsflöde och snabb förändringstakt bidrar ämnet samhällskunskap med att utveckla ett kritiskt förhållningssätt. Detta innebär att utveckla förmågan att söka, granska, strukturera och värdera fakta från olika källor och medier samt kunna formulera sig och dra slutsatser.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i ämnet samhällskunskap sträva efter att eleven

omfattar och praktiserar demokratin värdegrund och förstår hur olika perspektiv och ideologier ger olika sätt att uppfatta samhället,

utvecklar kunskap om och förståelse av det mångkulturella samhället,

utvecklar kunskap om och förståelse för olika grupper av nationella minoriteter,

utvecklar kunskaper om de mänskliga rättigheterna samt individens rättigheter och skyldigheter i samhället,

fördjupar sina kunskaper om och reflekterar över samarbete och konflikter i internationella relationer,

fördjupar sin förståelse av såväl det svenska som det internationella samhället i historisk belysning,

utvecklar kunskaper för att kunna ta ställning och agera i lokala, regionala och globala frågor som är av betydelse för ett ekologiskt hållbart samhälle,

utvecklar sin förmåga att kritiskt granska samhällsförhållanden samt sin förmåga att kunna se konsekvenser av olika handlingsalternativ för sig själv och för samhället,

utvecklar sin förmåga att formulera frågor, argumentera och uttrycka ståndpunkter samt utvecklar den egna förmågan att aktivt delta i samhällslivet och påverka samhällsutvecklingen,

utvecklar sin förmåga att använda olika metoder vid arbetet med samhällsfrågor och övas i ett alltmer vetenskapligt förhållningssätt.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Ämnet samhällskunskap är till sin uppbyggnad och karaktär tvärvetenskapligt. Utifrån tankar i 1946 års skolkommision och viss försöksverksamhet infördes ämnet i läroplanen för gymnasiet och fackskolan år 1965. Tidigare hade samhällskunskapen ingått i historieämnet, som då officiellt benämndes "historia med samhällslära". Kärnan utgjordes av de akademiska ämnena statskunskap och nationalekonomi, men ämnet har successivt breddats med ämnen som sociologi, kulturgeografi och rättskunskap. Genom val av samhällsfrågor tydliggörs ämnets bredd och snabba föränderlighet. Detta innebär en systematisering och strukturering av studierna med sikte att skapa överblick och förståelse.

Kunskaper om samhällsfrågor och förståelse av samhället i tid och rum är centralt i ämnet. Vid studier av olika samhällsfrågor är politiska och ekonomiska aspekter väsentliga liksom användningen av begrepp som inflytande, makt, konflikt, ideologi, klass, intresse och

påverkan. Ämnet samhällskunskap har också ett internationellt perspektiv och bidrar med kunskaper om globala överlevnadsfrågor. Globaliseringen innebär en sammanflätning av såväl ekonomier som kulturer och därmed ett ökat beroende mellan länder och behandlar frågor som berör rättvis fördelning och ett hållbart samhälle. En viktig aspekt är även kunskaper om nationella minoriteter och deras roll i samhället.

Samhällskunskap är ett aktualitetsämne, men innefattar också det nutida samhällets historia. En naturlig utgångspunkt vid val av studieobjekt skall vara samhällsfrågor. Härigenom skapas en förståelse för samhällets föränderlighet samtidigt som historiska tillbakablickar och framtidsvisioner bidrar till att bredda elevernas förståelse och analysförmåga. Genom att dessa samhällsfrågor skall väljas i samråd mellan lärare och elever övas eleverna i ett demokratiskt arbets- och förhållningssätt.

I det moderna samhället kommer information från skilda källor och genom flera olika medier. Att sovra och värdera budskap utifrån kunskap om källornas art och olika mediers begränsningar är en viktig del i analysen. Att använda informationstekniken som ett pedagogiskt hjälpmedel vid studiet av olika samhällsfrågor men också att kunna lägga ett samhällsvetenskapligt och kritiskt perspektiv på utvecklingen inom detta område är centralt för ämnet. Vid bearbetning och analys av samhällsfrågor framhävs att olika utgångspunkter, perspektiv och ideologier ger skilda sätt att se på samhället och samhällsutvecklingen.

Studierna i samhällskunskap bygger på grundskolans utbildning eller motsvarande kunskaper. På gymnasieskolan omfattar ämnet fyra kurser.

I kursen *Samhällskunskap A* breddar och fördjupar eleverna sina kunskaper om och förståelse för samhället och dess historia genom studier av olika samhällsfrågor. Det historiska perspektivet och det nutida samhällets historia skall särskilt beaktas i de studieinriktningar där ämnet historia inte ingår. Kursen skall anknyta till elevens studieinriktning och möjligheterna till samverkan med andra ämnen och kurser bör tillvaratas för att nå programmets mål.

Kursen är en kärnämneskurs.

Samhällskunskap B och *C* ger ytterligare breddning och fördjupning av utbildningen i ämnet. De samhällsfrågor som studeras blir mer komplexa. Härigenom tränas eleverna i arbetsätt och analyser som alltmer närmar sig det sätt som de vetenskaper som ligger till grund för

ämnet arbetar efter. Samhällskunskap B är gemensam kurs inom samhällsvetenskapsinriktningen och Samhällskunskap C är valbar.

Kursen *Internationella relationer* tar upp internationella frågor ur olika aspekter och behandlar orsaker till och konsekvenser av den ökade globaliseringen. Kursen är valbar.

Skolverket 2008-05-13

Bilaga 3 Intervjufrågor till samhällskunskapslärare

I kursen *Samhällskunskap A* breddar och fördjupar eleverna sina kunskaper om och förståelse för samhället och dess historia genom studier av olika samhällsfrågor. Kursen skall anknyta till elevens studieinriktning och möjligheterna till samverkan med andra ämnen och kurser bör tillvaratas för att nå programmets mål. Kursen är en kärnämneskurs på 100p.

Tid för intervju max 45 minuter.

Hur gammal är du?

Hur länge har du arbetat som lärare?

Vad avgjorde att du blev lärare?

Vad anser du vara det viktigaste med att undervisa i samhällskunskap?

Vilka samhällsfrågor skulle du vilja ta upp mer om? Har du någon favorit fråga?

När läste du Lpf 94 senast?

På vilket sätt planerar du kursen Samhällskunskap A? Vad är det som avgör om en samhällsfråga väljs att belysas?

Kan du säga att du omsätter läroplan i praktiken? Jag menar- när du planerar undervisningen i Samhällskunskap A tänker du då på värdegrunden som beskrivs i Lpf 94 är det något som sker automatiskt eller är det medvetet. Eller får man med det i alla fall?

Hur väljer du ut ditt material, var hämtas kunskapen till samhällsfrågor som ska belysas? Är det artiklar, böcker, uppsatser? Har du en lärobok?

Görs det någon källgranskning? Vem gör källgranskning? Är något av könen mer representerat som källa?

Tycker du att det skulle vara intressant att sätta i system att göra en genusanalys på det material såsom tidningsartiklar, politiska beslut, bilder etc. som du och dina elever tar fram? Tex hur många gånger förekommer det män respektive kvinnor i text och bild i det material som eleverna granskar? På vilket sätt beskrivs tjejer/kvinnor och killar/män – som aktiv och delaktig eller passiva? Inom vilka samhällsfrågor får tjejer/kvinnor och killar/män mycket respektive litet utrymme att höras i media och litteratur.

Vilka samhällsfrågor är de vanligaste som eleverna vill belysa?

Finns värdegrundsfrågan och samhällsfrågan jämställdhet mellan kvinnor och män med på elevernas önskelista?

Anser du att det är viktigt för eleven att diskutera och analysera en samhällsfråga utifrån den konstform eller mediaform som eleven valt att läsa?

I kursplanen för Samhällskunskap står att: *”Vid bearbetning och analys av samhällsfrågor framhävs att olika utgångspunkter, perspektiv och ideologier ger skilda sätt att se på samhället och samhällsutvecklingen.”* Vilka utgångspunkter, perspektiv och ideologier utgår du från? Beskriv eller kan du ge något exempel?

Följdfråga: Är jämställdhet, någon av de utgångspunkter, perspektiv och ideologi som du då lägger fram?

Hur uppfattar du att elever tänker kring ämnet jämställdhet. Upplever du att eleverna kan se att det är vissa normer som styr beteendet hos oss, att vissa normer avgör yrkesval etc.?

Upplever du att eleverna anser att det är viktigt att studera jämställdhet mellan kvinnor och män i ämnet samhällskunskap?

Anser du att det är viktigt att eleverna har jämställdhets perspektiv på de frågor som diskuteras i samhällskunskapen? Förklara.

Har du någon bra mall för genusanalys?

Skulle du behöva/vilja ha mer utbildning på jämställdhetsområdet?